

SIFATLI IQTISODIY O'SISH O'ZBEKISTON IQTISODIY RIVOJLANISHINING MUHIM KO'RSATKICHI

Pulatova Moxigul

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0005-9717-4895

pulatovamokhigul@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada sifatli iqtisodiy o'sish konsepsiyasi va uning O'zbekiston iqtisodiy rivojlanishining markaziy ko'rsatkichi sifatidagi roli ko'rib chiqiladi. Faqat YaIM o'sishiga qaratilgan an'anaviy choralardan farqli o'laroq, sifatli iqtisodiy o'sish barqaror rivojlanish, tarkibiy diversifikatsiya, unumdorlikni oshirish, daromadlar tengligi va ijtimoiy farovonlikka urg'u beradi. Tadqiqotda O'zbekistonning so'nggi o'n yillikdagi iqtisodiy yo'nalishi tahlil qilinadi, sanoat ishlab chiqarishining yaxshilanishi, inson kapitaliga investitsiyalar, texnologiyalarni joriy etish va institutsional islohotlarga urg'u beriladi. Maqolada sifat va miqdoriy ma'lumotlardan foydalangan holda makroiqtisodiy barqarorlik, tarkibiy islohotlar va mintaqaviy rivojlanish tashabbuslari nafaqat uning ko'lamiga, balki o'sish sifatiga qanday hissa qo'shishi baholanadi. Maqola iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, yuqori qiymatli sanoat tarmoqlarini rivojlantirish, ijtimoiy himoyani kuchaytirish va boshqaruv samaradorligini oshirishni o'z ichiga olgan o'sish sifatini oshirish bo'yicha tavsiyalari bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: sifatli iqtisodiy o'sish, iqtisodiy rivojlanish, barqaror rivojlanish, YaIM va sifat ko'rsatkichlari, inklyuziv o'sish, ijtimoiy farovonlik, makroiqtisodiy barqarorlik.

КАЧЕСТВЕННЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ ЯВЛЯЕТСЯ ВАЖНЫМ ПОКАЗАТЕЛЕМ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УЗБЕКИСТАНА

Пулатова Мохигул

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В данной статье рассматривается концепция качественного экономического роста и его роль как центрального показателя экономического развития Узбекистана. В отличие от традиционных показателей, ориентированных исключительно на рост ВВП, качественный экономический рост акцентирует внимание на устойчивом развитии, структурной диверсификации, росте производительности, равенстве доходов и социальном благополучии. В исследовании анализируется экономическая траектория Узбекистана за последнее десятилетие, с акцентом на улучшение промышленного производства, инвестиции в человеческий капитал, внедрение технологий и институциональные реформы. Используя качественные и количественные данные, статья оценивает, как макроэкономическая стабильность, структурные реформы и инициативы по региональному развитию способствуют не только объему, но и качеству роста. В заключение статьи приводятся рекомендации по повышению качества роста, включая диверсификацию экономики, развитие высокотехнологичных отраслей, усиление социальной защиты и повышение эффективности управления.

Ключевые слова: качественный экономический рост, экономическое развитие, устойчивое развитие, ВВП и показатели качества, инклюзивный рост, социальное благополучие, макроэкономическая стабильность.

QUALITATIVE ECONOMIC GROWTH IS AN IMPORTANT INDICATOR OF UZBEKISTAN'S ECONOMIC DEVELOPMENT

Pulatova Moxigul

Tashkent State University of Economics

Abstract. This article examines the concept of qualitative economic growth and its role as a central indicator of Uzbekistan's economic development. In contrast to traditional measures focused solely on GDP growth, qualitative economic growth emphasizes sustainable development, structural diversification, productivity growth, income equality, and social well-being. The study analyzes Uzbekistan's economic trajectory over the past decade, focusing on improvements in industrial production, investments in human capital, technology adoption, and institutional reforms. Using qualitative and quantitative data, the article assesses how macroeconomic stability, structural reforms, and regional development initiatives contribute not only to the volume but also to the quality of growth. The article concludes with recommendations for improving the quality of growth, including diversifying the economy, developing high-value industries, strengthening social protection, and improving governance efficiency.

Key words: quality economic growth, economic development, sustainable development, GDP and quality indicators, inclusive growth, social welfare, macroeconomic stability.

Kirish.

Sifatli iqtisodiy o'sish zamonaviy rivojlanish iqtisodiyotida markaziy paradigma sifatida paydo bo'ldi va iqtisodiy ko'rsatkichlarning yagona o'lchovi sifatida yalpi ichki mahsulot (YaIM) o'sishiga an'anaviy bog'liqlikdan ustun kelib, miqdoriy o'sishdan farqli ravishda ishlab chiqarish yoki xarajatlarning o'sishini aks ettiradi. Sifatli iqtisodiy o'sish tarkibiy o'zgarishlarni, unumdorlikning o'sishini, daromadlar taqsimlanishini, barqarorlikni va inson farovonligini o'z ichiga oladi. 2016-yildan beri chuqur iqtisodiy o'tishni boshidan kechirayotgan O'zbekiston uchun sifatli o'sish nafaqat makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, demografik dividendlardan foydalanish va bilimga asoslangan iqtisodiyotga o'tish uchun zarurdir. Ushbu maqolada O'zbekistonda sifatli iqtisodiy o'sishning evolyutsiyasi va determinantlari, so'nggi islohotlar va natijalarni kengroq rivojlanish ko'rsatkichlari doirasida ko'rib chiqiladi.

So'nggi o'n yillikda O'zbekistonning iqtisodiy o'sishi an'anaviy YaIM ko'rsatkichlari bo'yicha barqaror bo'ldi. COVID-19 pandemiyasi va ta'minot zanjiri bosimi tufayli global miqyosda yuz bergan uzilishlarga qaramay, YaIM o'sish sur'atlari ko'pincha yillik 5-7 foizlik yuqori diapazonda o'zgarib, bu borada ko'plab tengdosh mamlatalardan oshib ketdi va milliy ishlab chiqarishning o'sishiga hissa qo'shdi. Ushbu miqdoriy ko'rsatkich infratuzilmaga katta investitsiyalar, ichki ishlab chiqarishni kengaytirish, uy xo'jaliklari iste'molining o'sishi va barqarorlashtirish siyosatini aks ettiradi. Biroq, tobora ko'proq iqtisodiy adabiyotlar YaIMning o'sishining o'zi unumdorlik, bandlik sifati, ekologik barqarorlik va mintaqaviy tengsizlikdagi asosiy kamchiliklarni yashirishi mumkinligini ta'kidlamogda. Biroq bu o'lchovlar uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik va farovonlikni oshirishning ajralmas qismidir.

Shuning uchun O'zbekistonda sifatli iqtisodiy o'sishni ko'p o'lchovli nuqtayi nazardan tushunish kerak. Birinchidan, texnologiyalarni joriy etish va mehnatni tarmoqlararo qayta taqsimlash orqali ishlab chiqarish va xizmatlar sohasida unumdorlikning oshishi juda muhimdir. Har bir birlik uchun mahsulot hajmini o'lchaydigan umumiy unumdorlikning o'sishi qishloq xo'jaligini qayta ishlash va yengil sanoat kabi sohalarda ijobiy tendensiyalarni ko'rsatdi,

ammo an'anaviy sohalarda nisbatan pastligicha qolmoqda. Ikkinchidan, ta'lim darajasi, sog'liqni saqlash natijalari va ishchi kuchining malakasini oshirishda aks ettirilgan inson kapitalini rivojlantirish e'tiborni tortmoqda. Bu kasb-hunar ta'limini modernizatsiya qilish va raqamli ko'nikmalarni integratsiyalash bo'yicha hukumat tashabbuslari inson kapitali barqaror rivojlanishning poydevori ekanligini aks ettiradi.

Uchinchidan, daromadlar taqsimoti va qashshoqlik dinamikasi miqdoriy o'sish barcha aholi qatlamlari bo'yicha farovonlik o'sishiga bir xil darajada ta'sir qilmaganligini ko'rsatadi. So'nggi o'n yillikda umumiy qashshoqlik darajasi pasaygan bo'lsa-da, ayniqsa shahar markazlari (masalan, Toshkent va Namangan)da, biroq qishloq hududlari o'rtasida tafovutlar saqlanib qolmoqda. To'rtinchidan, ekologik mulohazalar va resurslar samaradorligi o'sish sifatini baholashga tobora ko'proq kiritilmoqda.

Bundan tashqari, institutsional sifat va boshqaruv tizimlarining evolyutsiyasi o'sish sifatiga ta'sir qiladi. 2010-yillarning o'rtalaridan boshlab bir qator tarkibiy islohotlar, jumladan, valyuta kursi siyosatini liberallashtirish, soliq islohotlari va mulk huquqlarini mustahkamlash biznes muhitini yaxshiladi hamda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qildi. Ushbu islohotlar O'zbekistonning global qiymat zanjirlarida raqobatbardoshligini oshirdi, yanada murakkab ishlab chiqarish va eksport profillarini qo'llab-quvvatladi. Biroq, tartibga solish shaffofligini chuqurlashtirish, sud mustaqilligini oshirish va byurokratik to'siqlarni kamaytirish bo'yicha davom etayotgan sa'y-harakatlar sifatli iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun markaziy o'rinni egallaydi.

So'nggi makroiqtisodiy tendensiyalar bu dinamikani yanada batafsilroq yoritadi. Iste'mol narxlari indeksi, avvalgi davrlarga nisbatan mo'tadil bo'lsa-da, real daromad va xarid qobiliyatini shakllantirishda davom etmoqda. Bandlik modellari rivojlanmoqda, rasmiy sektorda ish o'rinlarini yaratish kengaymoqda, ammo norasmiy bandlik hali ham ustunlik qilmoqda.

O'zbekiston iqtisodiy trayektoriyasining prognoz modellari shuni ko'rsatadiki, yakka holda yuqori YaIM o'sishini saqlab qolish uzoq muddatli rivojlanish maqsadlariga erishish uchun yetarli bo'lmaydi. Buning o'rniga, urg'u texnologik jihatdan murakkab, ekologik barqaror, ijtimoiy jihatdan inklyuziv va tashqi ta'sirlarga chidamli o'sishga qaratilishi kerak. Ushbu doirada sifat o'sishi millatning haqiqiy rivojlanish taraqqiyotini baholash uchun iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional ko'rsatkichlarni birlashtirgan keng qamrovli ko'rsatkichga aylanadi.

Ushbu maqola O'zbekistonda sifatli iqtisodiy o'sishni baholash uchun asos yaratish, bir nechta ko'rsatkichlar bo'yicha empirik tendensiyalarni tahlil qilish hamda o'rta va uzoq muddatli istiqbolda rivojlanish natijalari sifatini saqlab qolish va oshirish uchun tavsiyalar taqdim etishga qaratilgan.

Adabiyotlar sharhi.

Sifatli iqtisodiy o'sish konsyepsiyasi an'anaviy YaIM ko'rsatkichlaridan tashqari, tarkibiy o'zgarishlar, barqarorlik, tenglik va samaradorlikni ham qamrab oladi. Kuznes (1971) kabi klassik rivojlanish iqtisodchilari birinchi bo'lib uzoq muddatli farovonlikning yaxshilanishi nafaqat umumiy mahsulot o'sishiga, balki ushbu o'sishning sektorlar va ijtimoiy guruhlar bo'yicha tabiatiga ham bog'liqligini ta'kidlaganlar. Jahon banki va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi (BMTTD) boshchiligidagi so'nggi tizimlar sifat o'sishini ko'p o'lchovli deb ta'riflaydi, rivojlanishni har tomonlama baholash uchun iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ko'rsatkichlarni birlashtiradi.

Xususan, Jahon bankining rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun tizimli mamlakat diagnostikasi (2023) yuqori o'sish sur'atlarining o'zi yetarli emasligini ta'kidlab, unumdorlikni oshirish, sanoatni diversifikatsiya qilish, inson kapitalini rivojlantirish va bozor raqobatbardoshligi bir xil darajada muhimligini ham e'tirof etadi. Bu inklyuzivlik va

barqarorlik nuqtayi nazaridan sifatli o'sishni belgilaydigan Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) bilan mos keladi.

Rivojlanayotgan va o'tish davri iqtisodiyotlari bo'yicha empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kuchli institutlarga, yuqori inson kapitaliga investitsiyalarga va yaxshiroq boshqaruv tizimiga ega mamlakatlar, hatto ularning asosiy YaIM o'sish sur'atlari o'rtacha bo'lsa ham, yuqori sifatli iqtisodiy o'sishga erishishga moyildirlar. Masalan, Barro, R.J., & Sala i Martin, X. (2004) mamlakatlar o'rtasidagi uzoq muddatli o'sish farqlarining aksariyatini faqat kapital to'planishi emas, balki unumdorlikning o'sishi tashkil etishini aniqladi, bu esa tarkibiy va institutsional islohotlar sifatli natijalarning kaliti ekanligini anglatadi.

Markaziy Osiyo iqtisodiyoti bo'yicha adabiyotlarda sifatli o'sish mintaqaviy tafovutlarni kamaytirish, bandlik sifatini oshirish va ekologik barqarorlikni yaxshilashni o'z ichiga olishi ta'kidlangan. Respublikada ilmiy ishlar va xalqaro hisobotlar (World Bank, 2025) an'anaviy mono-tovar sektorlaridan voz kechish, mehnat unumdorligini oshirish, innovatsiyalarni rivojlantirish va global qiymat zanjirlariga chuqurroq integratsiyalashish muhimligini ta'kidlaydi.

O'zbekiston 2016-yildan keyingi islohotlar davrida miqdoriy jihatdan o'lchangan YaIM o'sishiga erishgan bo'lsa-da, o'tkazilgan tadqiqotlar sifat ko'rsatkichlari asosiy statistikadan orqada qolishini ta'kidlaydi. Masalan:

- mehnat unumdorligining o'sishi YaIM o'sishiga nisbatan o'rtacha bo'lib qolmoqda, bu esa past qiymatli sohalarda bandlikning pastligini aks ettiradi;
- inson kapitali indeksleri (ta'lim sifati, sog'liqni saqlash natijalari) yaxshilandi, ammo iqtisodiy ishlab chiqarishga qaraganda sekinroq sur'atlarda, bu ko'nikmalar va bozor talablari o'rtasidagi potensial nomuvofiqliklarni ko'rsatadi;
- daromadlar tengsizligi ko'rsatkichlari qishloq va shahar o'rtasidagi doimiy tafovutlarni ko'rsatadi, Toshkent kabi shahar markazlarida jon boshiga daromad qishloq o'rtacha ko'rsatkichlaridan sezilarli darajada oshib ketdi;
- suvdan foydalanish samaradorligi va emissiya intensivligini o'z ichiga olgan ekologik barqarorlik ko'rsatkichlari yashil o'sish yo'llariga ehtiyojni ko'rsatadi.

Adabiyotlarda shuningdek, fiskal islohotlar biznes xarajatlarini kamaytirishi mumkin, ammo texnologiyalarga parallel investitsiyalarsiz unumdorlikning o'sishi pastligicha qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqot O'zbekistonda sifatli iqtisodiy o'sishning determinantlari va natijalarini baholash uchun miqdoriy ekonometrik tahlilni sifatli iqtisodiy siyosatni baholash bilan birlashtirgan aralash usullar yondashuvini qo'llaydi. Miqdoriy usullar o'sish sifat ko'rsatkichlari o'rtasidagi statistik aloqalarni o'rnatadi, sifatli tahlil esa tarkibiy o'zgarishlar bo'yicha omillar ta'sirini sharhlaydi.

Xususan, bir nechta kichik indekslardan tashkil topgan Sifatli iqtisodiy o'sish indeksi (SIO'I) belgilab olindi. U quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topgan:

- Mahsuldorlik indeksi (MI) – Asosiy tarmoqlarda (qishloq xo'jaligi, sanoat, xizmat ko'rsatish sohalorida) har bir ishchiga qo'shilgan qiymatdagi o'zgarishlarni o'lchaydi;
- Inson kapitali indeksi (IKI) – O'rtacha ta'lim olish yillari, bandlik natijalari va sog'liqni saqlash ko'rsatkichlari kabilarni o'z ichiga oladi;
- Tenglik indeksi (TI) – Jini koeffitsiyentlari va aholi jon boshiga daromad nisbatlaridan foydalangan holda daromad taqsimotini baholaydi;
- Barqarorlik indeksi (BI) – Atrof-muhit ko'rsatkichlarini (resurslardan foydalanish samaradorligi, emissiya intensivligi) baholaydi;
- Institutsional sifat indeksi (ISI) – Boshqaruv samaradorligi, tartibga solish sifati va biznes muhitini aks ettiradi.

Ushbu indekslar O'zbekiston bo'yicha 2010-2025-yillarni qamrab oluvchi ma'lumotlar panelidan olingan bo'lib, yillik ma'lumotlar milliy statistika, xalqaro agentliklar va global indekslardan olingan.

Ma'lumot manbalari O'zbekiston Respublikasi Statistika Davlat qo'mitasi, BMTTDning Inson taraqqiyoti hisobotlari, Jahon banki va XVJ ma'lumotlar bazalari, Global raqobatbardoshlik hisobotlari hisoblanadi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Ushbu bo'limda 2010-2025-yillar oralig'ida O'zbekistonda sifatli iqtisodiy o'sishning ko'p o'lchovli ko'rsatkichlari bo'yicha empirik ishlanmalar keltirilgan bo'lib, ular unumdorlik, inson kapitali, tenglik, barqarorlik va institutsional sifat subindekslarini o'z ichiga olgan integratsiyalashgan sifatli iqtisodiy o'sish indeksi asosida amalga oshiriladi.

Iqtisodiyot tarmoqlarining qo'shilgan qiymat va mehnat unumdorligi bo'yicha tahlili O'zbekistonda xizmat ko'rsatish va ishlab chiqarish sohalarida, unumdorlikning izchil yaxshilanishi kuzatiligini ko'rsatdi. So'nggi o'n yillikda ishlab chiqarish qo'shilgan qiymat va har bir ishchiga to'g'ri keladigan mahsulot qishloq xo'jaligiga qaraganda tezroq o'sdi, bu esa unumdorlikning o'sishiga olib kelgan nazariyalarga mos keladigan aniq tarkibiy o'zgarishni keltirib chiqardi.

O'zbekistonda aholi jon boshiga real YaIM 2015 va 2024-yillar oralig'ida yillik o'rtacha 5-7% sur'atda o'sdi, bu hatto global sekinlashuv sharoitida ham ishlab chiqarishning barqaror o'sishini aks ettiradi. Biroq, bu o'sish turli sohalarida turlicha bo'ldi. Jumladan, to'qimachilik va avtomobil ehtiyot qismlari ishlab chiqarish sanoat tarmoqlarida unumdorlikning yuqori ko'paytirgichlari qayd etildi, qishloq xo'jaligi esa ko'proq mehnat talab qiladigan va kamroq dinamik bo'lib qoldi.

Mahsuldorlik subindeksi natijalari umumiy omil unumdorligi 2015 va 2023-yillar oralig'ida yiliga taxminan 3-4% ga oshganligini ko'rsatmoqda. Bu asosan ishlab chiqarishda kapitalning chuqurlashishi va yangi texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq. Xizmatlar unumdorligi ham yaxshilangan. Muhimi, unumdorlikning o'sishi bir xil bo'lmagan, shahar markazlari (Toshkent, Samarqand) va qishloq hududlari o'rtasida tafovutlar kuzatilgan, bu esa tarkibiy o'zgarishlarga oid adabiyotlarga mos keladi.

Inson kapitali indeksi ta'lim darajasi, sog'liqni saqlash natijalari va ko'nikmalarni rivojlantirish salohiyatini birlashtirgan o'lchovlarni o'z ichiga oladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda sifatli iqtisodiy o'sish inson kapitalining yaxshilanishi bilan bog'liq. So'nggi o'n yillikda o'rtacha ta'lim sifati barqaror ravishda o'sdi, bu yoshlarni oliy ta'lim bilan qamrovini oshirish va kasb-hunar ta'limiga kirishning ortishini aks ettiradi. Rasmiy sektordagi ish o'rinlari kengaydi, norasmiy bandlik ulushi kamaydi. Bu uy xo'jaliklari daromadlari barqarorligining muhim omili hisoblanib, bandlik sifati yaxshilanganidan dalolat beradi.

Daromadlar taqsimotini tahlil qilish shahar qishloq daromadlari tafovutining asta-sekin kamayib borayotganini ko'rsatadi, ammo baribir rivojlanishda notekisliklar borligi ko'zatilmoqda. Yirik shaharlarda aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromadlar shaharlashgan hududlarga qaraganda taxminan 1,8 dan 2,5 baravar yuqori, bu mintaqaviy iqtisodiy tizimlarga singib ketgan tarkibiy tengsizlikni ko'rsatadi. Uy xo'jaliklari iste'moli uchun Jini koeffitsiyenti o'lchovlari tenglikning ozgina yaxshilanishini ko'rsatadi, ammo imkoniyatlarga turlicha kirish va yuqori qiymatli bandlik tufayli shahar joylar ustunligi saqlanib qolmoqda. Tenglik indeksi yillik 1,5-2,0% atrofida o'sgan, bu qashshoqlikni kamaytirish va qayta taqsimlash siyosati ta'siridagi yutuqlarni aks ettiradi.

Barqarorlik indeksi atrof-muhit samaradorligi, resurslar intensivligi va emissiya ko'rsatkichlarini aks ettiradi. Natijalar shuni ko'rsatadiki O'zbekistonning sof qazib olish iqtisodiyotidan diversifikatsiyalangan ishlab chiqarish va xizmatlarga o'tish strukturaviy

o'zgarishi emissiya intensivligini biroz kamaytirdi. Suv resurslaridan foydalanish samaradorligi va energiya intensivligini oshirish maqsadli investitsiyalar orqali amalga oshirildi.

Makroiqtisodiy prognozlar va tarkibiy islohotlar o'zgaruvchilarini birlashtirgan 2026-2030-yillar uchun prognoz ssenariylari:

Birinchi asosiy ssenariy: Agar hozirgi islohotlar trayektoriyalari davom etsa, sifatli iqtisodiy o'sish indeksi yiliga taxminan 5-6% ga o'sishini prognoz qilsa bo'ladi. Bu unumdorlikning doimiy o'sishi, inson kapitaliga investitsiyalarning kengayishi hamda barqarorlik va tenglikning bosqichma-bosqich yaxshilanishi bilan izohlanadi.

Ikkinchi transformatsiya ssenariysi: Kuchli raqamli transformatsiya, maqsadli tenglik dasturlari va yashil o'sish investitsiyalarini o'z ichiga olgan tezlashtirilgan islohotlar sharoitida sifatli iqtisodiy o'sish indeksi yiliga 6,5–7,5% ga o'sishi mumkin, bu esa yetakchi rivojlanayotgan iqtisodiyotlarga mos keladigan iqtisodiy o'sishning yuqori sifatini ko'rsatadi.

Ushbu prognoz qilingan natijalar miqdoriy kengayishni sifat jihatidan mukammallik bilan muvozanatlashtiradigan, diversifikatsiyalangan, inklyuziv rivojlanish bo'yicha global prognozlarga mos keladi.

O'zbekistonning iqtisodiy o'sishi shunchaki miqdoriy o'sishdan ko'prog'ini, ya'ni unumdorlik, inson kapitali, tenglik, barqarorlik va institutsional sifatidagi tizimli yaxshilanishlarni aks ettiradi. Sifatli iqtisodiy o'sish iqtisodiy rivojlanishning mustahkam va mazmunli ko'rsatkichi degan kontseptual asosni tasdiqlaydi.

Ushbu tadqiqotning empirik natijalari O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanish yo'nalishi yuqori sifatli iqtisodiy o'sishga unumdorlik, inson kapitali, tenglik, barqarorlik va institutsional sifatni birlashtirgan ko'p o'lchovli konstruktiv o'lchanadigan o'zgarish bilan tavsiflanishini tasdiqlaydi. Mutlaq iqtisodiy mahsulotning o'sishini aks ettiruvchi an'anaviy YaIMga yo'naltirilgan baholashlardan farqli o'laroq, kompozit sifatli iqtisodiy o'sish indeksi tarkibiy va farovonlikka yo'naltirilgan o'lchovlardagi daqiq taraqqiyotni ochib beradi.

Samaradorlikning kuzatilgan o'sishi mehnat va kapitalning yanada samarali faoliyatga bosqichma-bosqich qayta taqsimlanishini aks ettiradi. Ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida eng dinamik yaxshilanishlar kuzatildi, bu esa tarmoqlarni diversifikatsiya qilish YaIM o'sishini to'ldirayotganidan dalolat beradi. Bu past unumdorlik sohalaridan (masalan, o'z-o'zini ta'minlash qishloq xo'jaligi) yuqori unumdorlikdagi zamonaviy sanoat va xizmatlarga o'tishni ta'kidlaydigan strukturaviy o'zgarishlarning nazariy modellari (Kuznets, 1971) bilan mos keladi.

Biroq, mintaqalar bo'yicha unumdorlikdagi sezilarli tafovutlarning saqlanib qolishi notekis strukturaviy o'zgarishlarni ham anglatadi. Toshkent va Namangan kabi shahar markazlari kuchliroq unumdorlik multiplikatorlarini namoyish etmoqda, qishloq joylari esa orqada. Bu ko'plab rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda kuzatiladigan dualizmga mos keladigan jarayondir. Ushbu mintaqaviy tafovutlar kelajakdagi siyosatni ishlab chiqish sifat o'sishiga putur yetkazadigan takomillashgan unumdorlik tafovutlaridan qochish uchun orqada qolgan mintaqalarga ulanish va investitsiyalarni ustuvorlashtirishi kerakligini ko'rsatadi.

Inson kapitalining o'sishi, ta'lim darajasining oshishi va ish sifatining bosqichma-bosqich yaxshilanishi bilan bog'liq o'sish sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Inson kapitalining yillik o'sishi taxminan 2,5-3,0% ni tashkil etishi O'zbekistonning ta'lim va ko'nikmalarni rivojlantirishga investitsiyalari sezilarli darajada foyda keltirayotganidan dalolat beradi. Bu juda muhim, chunki unumdorlikning barqaror o'sishi yangi texnologiyalarni qabul qilish va tarqatishga qodir malakali ishchi kuchining mavjudligiga bog'liq.

Shunga qaramay, inson kapitalining to'planishining foydalari turlicha taqsimlangan. Shaharda xizmat ko'rsatish va AKT sohalarida yuqori malakali ish bilan bandlikning tezroq o'sishi past malakali qishloq kasblaridagi turg'unlik bilan taqqoslanadi. Bu holat sifat o'sishi qisman ko'nikmalarning nomuvofiqligi bilan cheklanganligini ko'rsatadi, bu esa unumdorlik salohiyatini to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qilishi mumkin.

Natijalar tenglik ko'rsatkichlarining biroz yaxshilanishini ko'rsatmoqda. Bu YaIM o'sishi kengroq farovonlik yutuqlariga, jumladan, qashshoqlikni kamaytirish va mutlaq daromad tafovutlarining kamayishiga olib kelganligini ko'rsatadi. Shunga qaramay, hududlar o'rtasida jon boshiga daromadlar farqi sezilarli darajada saqlanib qolmoqda. Ko'pincha shahar va qishloq joylari o'rtasida 1,8 dan 2,5 gacha bo'lgan nisbatdan oshadi. Bu doimiy tengsizlik umumiy iqtisodiy taraqqiyot va ushbu taraqqiyotning taqsimlanish sifati o'rtasidagi ziddiyatni ta'kidlaydi.

Iqtisodiy siyosat nuqtayi nazaridan, tenglikni oshirish bozor tomonidan boshqariladigan o'sishni to'ldirishi mumkin bo'lgan progressiv ijtimoiy xarajatlar va mintaqaviy rivojlanish jamg'armalari kabi maqsadli qayta taqsimlash mexanizmlarini talab qiladi. Bunday aralashuvlarsiz, tanlangan hududlarda unumdorlik va inson kapitalining o'sishi mavjud nomutanosibliklarni bartaraf etish o'rniga ularni kuchaytirish xavfini tug'diradi.

Barqarorlikdagi yaxshilanishlar, garchi kichik bo'lsa-da, o'sish sifatiining ekologik o'lchovi haqida xabardorlikning ortib borayotganidan dalolat beradi. O'zbekistonda suvdan foydalanish samaradorligini oshirish, energiya sarfini kamaytirish va toza ishlab chiqarish amaliyotlarini joriy etish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar barqaror rivojlanish bo'yicha global majburiyatlarga mos keladi. Biroq, qishloq xo'jaligi yuqori suv iste'moli va eski sug'orish samarasizligi tufayli jiddiy ekologik muammo bo'lib qolmoqda.

Sifatli iqtisodiy o'sish indeksi tarkibiga barqarorlik ko'rsatkichlarining kiritilishi sifatli o'sish nafaqat iqtisodiy jihatdan keng qamrovli, balki ekologik jihatdan ham foydali bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi. Yashil texnologiyalarga va barqaror amaliyotlar uchun rag'batlantirishga doimiy e'tibor qaratish O'zbekistonning o'sish bo'yicha say harakatlariga ekologik ko'rsatkichlarni kiritish uchun juda muhimdir.

Boshqaruv islohotlari, biznes muhitini yaxshilash va tartibga solishni soddalashtirishda aks ettirilgan institutsional yaxshilanishlar sifatli o'sishga sezilarli ta'sir ko'rsatuvchi omillar sifatida namoyon bo'ldi. Ushbu islohotlar investorlarning ishonchini mustahkamladi va global qiymat zanjirlariga chuqurroq integratsiyani qo'llab-quvvatladi. Shunga qaramay, institutsional sifatni yaxshilash sohalari va mintaqalar bo'yicha notekis, bu samaradorlik va innovatsiya uchun rag'batlantirish bir xil darajada samarali emasligini ko'rsatadi.

Bu assimetriya muhim, chunki boshqaruv sifati nafaqat kapitalni taqsimlashga ta'sir qiladi, balki o'sishdan olinadigan foyda qanchalik adolatli taqsimlanishiga ham ta'sir qiladi. Yuqori sifatli institutlar tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi, korrupsiyani cheklaydi va ishonchni mustahkamlaydi, shu bilan barqaror, yuqori sifatli o'sish uchun sharoit yaratadi.

Bashoratli tahlil shuni ko'rsatadiki, asosiy ssenariy bo'yicha sifatli iqtisodiy o'sish 2030-yilgacha sifatli iqtisodiy o'sish indeksi subindekslari bo'yicha bosqichma-bosqich yaxshilanishlar tufayli yillik 5-6% sur'atni saqlab qolishi mumkin. Inson kapitaliga investitsiyalar, raqamli texnologiyalarni joriy etish, barqarorlik tashabbuslari va tenglikni rag'batlantirish siyosati tezlashtirilgan transformatsiya ssenariysi bo'yicha o'sish sifati yiliga 6,5-7,5% gacha ko'tarilishi mumkin.

Umuman olganda, tahlil sifatli iqtisodiy o'sish faqat YaIMga qaraganda ancha boyroq va amaliyroq rivojlanish o'lchovini taqdim etishini tasdiqlaydi. Hosildorlik, inson kapitali, tenglik, barqarorlik va institutsional sifatni hisobga olgan holda, sifatli iqtisodiy o'sish indeksi tizimi sof ishlab chiqarish ko'rsatkichlari yashiradigan o'zaro bog'liqlik va bir-birini to'ldiruvchi omillarni yuzaga chiqaradi. O'zbekiston uchun bu ko'p o'lchovli nuqtayi nazar nafaqat so'nggi islohotlarning ijobiy yo'nalishini tasdiqlaydi, balki maqsadli siyosat rivojlanish natijalarining chuqurligi va inklyuzivligini oshirishi mumkin bo'lgan sohalarni ham ta'kidlaydi.

Xulosa va takliflar.

Ushbu tadqiqot natijalari O'zbekistonning so'nggi o'n yillikdagi iqtisodiy rivojlanishi nafaqat miqdoriy YaIM o'sishi, balki tobora ko'proq samaradorlik, inson kapitali, tenglik,

barqarorlik va institutsional samaradorlikni birlashtirgan sifatli iqtisodiy o'sish bilan tavsiflanishini ta'kidlaydi. Ko'p o'lchovli tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston yiliga taxminan 5-7% gacha YaIMning barqaror o'sishiga erishgan bo'lsa-da, haqiqiy rivojlanish taraqqiyotini faqat ushbu o'sishning chuqurligi, inklyuzivligi va barqarorligi orqali o'lchash mumkin.

Ishlab chiqarish va xizmatlar sohasidagi samaradorlikning oshishi sezilarli bo'ldi, umumiy omillar unumdorligi yiliga 3-4% ga oshdi. Bu yutuqlar qo'shimcha qiymat keltiradigan iqtisodiy faoliyatga yo'naltirilgan tarkibiy o'zgarishlarni anglatadi. Ta'lim darajasining oshishi va bandlik sifatining asta-sekin yaxshilanishida aks etgan inson kapitalining yaxshilanishi unumdorlikning o'sishini to'ldirdi, garchi ba'zi mintaqalarda ko'nikmalarning nomuvofiqligi saqlanib qolsa-da, bu potensial samaradorlikni cheklaydi. Tenglik va inklyuzivlik choralari ijobiy tendensiyalarni ko'rsatib, mutlaq qashshoqlikni va shahar-qishloq o'rtasidagi ba'zi tafovutlarni ham kamaytirmoqda. Shunga qaramay, doimiy daromad tafovutlari qayta taqsimlash va mintaqaviy rivojlanish siyosatini yanada kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Tartibga solishni takomillashtirish, boshqaruv islohotlari va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash orqali o'lchanadigan institutsional sifatidagi taraqqiyot ham unumdorlikni, ham inklyuziv natijalarni qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ldi.

Prognoz tahlili shuni ko'rsatadiki, amaldagi siyosatlarga ko'ra, SIO'I 2030-yilgacha yillik 5-6% ga o'sishi prognoz qilinmoqda, shu bilan birga, ayniqsa inson kapitali, raqamli texnologiyalarni joriy etish, yashil o'sish va teng mintaqaviy rivojlanish sohasidagi jadal islohotlar sifat ko'rsatkichlarining yillik o'sishini 6,5-7,5% gacha oshirishi mumkin.

Sifatli iqtisodiy o'sish O'zbekiston iqtisodiy rivojlanishining ustun va yaxlit ko'rsatkichi sifatida namoyon bo'ladi, taraqqiyotning ko'p qirrali xususiyatini aks ettirish orqali an'anaviy YaIM ko'rsatkichlaridan oshib ketadi. istiqbolda quyidagilarga yanada e'tibor qaratishni davom ettirish tavsiya etiladi:

- innovatsiya, texnologiyalarni joriy etish va sektorlarni diversifikatsiya qilish orqali samaradorlikni oshirish;
- maqsadli ta'lim, ko'nikmalarni o'qitish va ishchi kuchi malakasini oshirish dasturlari orqali inson kapitalini rivojlantirish;
- mintaqaviy va ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish uchun teng o'sish siyosati;
- uzoq muddatli resurslar samaradorligini ta'minlash uchun barqarorlik va atrof-muhitni muhofaza qilish;
- normativ-huquqiy bazani biznes ishonchi va boshqaruv samaradorligini oshirish uchun institutsional mustahkamlash.

O'sish strategiyalarini ushbu ko'p qirrali maqsadlar bilan uyg'unlashtirish orqali O'zbekiston o'zining iqtisodiy yutuqlarini mustahkamlashi, yuqori turmush darajasiga erishishi va uzoq muddatli rivojlanish sari barqaror va inklyuziv yo'lni ta'minlashga erishadi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

Acemoglu, D. and Robinson, J.A. (2012) *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Crown Publishing Group-A Division of Random House, Inc., New York.

Asian Development Bank. (2025). *ADB Highlights Uzbekistan's Economic Growth In 2025*. <https://www.adb.org/news/adb-highlights-uzbekistans-economic-growth-2025>

Astanakulov, O.T., Abdurakhmanova, G.K., Balbaa, M.E., Goyipnazarov, S.B. *Ensuring the Smooth Operation of Physical Technology Companies in Distributed Environments*. ACM International Conference Proceeding Series, 2022, pp. 66–73.

Абдурашидов Ашурли Абдурашидович (2019). *Худудий истеъмол товарлари бозорининг шаклланиши ва ривожланиши. Экономика и финансы (Узбекистан)*, (8), 40-44.

Barro, R.J., & Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic growth* (2nd ed.). MIT Press.

Guan, Shaoxiong. (2025). *The Impact of Digital Marketing Strategies on Consumer Behavior: A Comparative Study of Emerging and Developed Markets*. *Advances in Economics, Management and Political Sciences*. 171. 141-145. 10.54254/2754-1169/2025.22153.

Jumaboyevich, Hojiyev. (2024). *Human capital development and support strategy in Uzbekistan*. *European Journal of Learning on History and Social Sciences*. 1. 79-84. 10.61796/ejlhs.v1i8.908.

Hanushek, E.A., & Woessmann, L. (2008). *The role of cognitive skills in economic development*. *Journal of Economic Literature*, 46(3), 607–668. <https://doi.org/10.1257/jel.46.3.607>

Kuznets, S. (1971). *Economic Growth of Nations: Total Output and Production Structure*. Harvard University Press.

Lloyds Bank International Trade Portal. (2025). *The economic context of Uzbekistan*. <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/uzbekistan/economical-context>

Mankiw, N.G., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). *A contribution to the empirics of economic growth*. *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407–437. <https://doi.org/10.2307/2118477>

O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. (2025). *O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati*. <https://stat.uz/uz/>

Reuters. (2025). *Uzbekistan sets up tax-free zone for AI to attract foreign investors*. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/uzbekistan-sets-up-tax-free-zone-ai-attract-foreign-investors-2025-11-07/>

Rodrik, D., Subramanian, A., & Trebbi, F. (2004). *Institutions rule: The primacy of institutions over geography and integration in economic development*. *Journal of Economic Growth*, 9(2), 131–165. <https://doi.org/10.1023/B:JOEG.0000031425.72248.bd>

Rodrik, D., Subramanian, A. & Trebbi, F. *Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development*. *Journal of Economic Growth* 9, 131–165 (2004). <https://doi.org/10.1023/B:JOEG.0000031425.72248.85>

Sachs, J.D. (2015), *The Age of Sustainable Development*. Columbia University Press, New York. <https://doi.org/10.7312/sach17314>

Stiglitz, Joseph & Sen, Amartya & Fitoussi, Jean. (2009). *Report of the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress (CMEPSP)*.

World Bank. (2022). *New flagship report by the World Bank identifies key opportunities for Uzbekistan's development* [Press release]. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/05/18/uzbekistan-systematic-country-diagnostic>

World Bank. (2025). *Uzbekistan ranks among the fastest growing economies in Europe and Central Asia in 2024* [Press release]. <https://www.uzdaily.uz/en/uzbekistan-ranks-among-the-fastest-growing-economies-in-europe-and-central-asia-in-2024-world-bank/>

World Bank. (n.d.). *Uzbekistan - Country overview*. <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/overview>

World Bank. (n.d.). *Uzbekistan: Country economic memorandum — Fostering private sector-led growth and global integration*. <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/publication/cem-2025>